

уопште, политичкој организацији друштва прелазног периода. Детаљније је обрадио процес теоретског и практичног развоја самоуправљања, демократизације друштва у цјелини, друштвено-економског развоја, политичких прилика и противурјечности, указујући и на отпоре и кризне ситуације у развоју Социјалистичке Југославије у систему самоуправљања.

Ако бих на крају давао општу оцјену »Историје Југославије«, онда бих могао рећи да нас ова књига, и поред тога што има одређених ситнијих фактографских нетачности, или непрецизних формулација, компромисних рјешења и сл., може успјешно представљати не само у земљи, већ и у иностранству.

Аутор је добро уочио особености социјалног живота, поријекло и кретање идеја, манифестације културе и културне политике, основне садржаје економских односа, класне и националне подударности и протуречности одређених појава и сл., што му је омогућило да велики број питања успјешно доведе у узрочно-последичне односе са израженом политичком вољом, тј. да политичка питања означи као разлоге за одређену политику, или да се у политичкој акцији пронађу њени непосредни одјеци у историјском развоју.

Међутим, мора се казати да нас ова књига може само донекле задовољити. У њој недостају битни садржаји историје народа и народности Југославије. А без тих садржаја њој би пријетила опасност да се сведе на нека оквирна сазнања и догматску апсолутизацију само општих токова. Сличних тенденција било је и раније.

Управо је зато нужно направити одређене кораке да се омогући писање историје појединих народа, односно, историје народа појединих југословенских земаља која би употпунила празнине ове, иначе вриједне и корисне књиге. Аутору треба одати признање за овако велики подухват, јер га је на то могла опредјелити храброст.

На крају треба рећи да су овом књигом научни радници добили велику помоћ у широј обради појединих сегмената из историје Југославије, а шира читалачка публика могућност да стекне увид у шездесетогодишњи развој Југославије.

Др Драго Боровчанин

Др Милан М. Миладиновић, ОСНОВНЕ МОРАЛНЕ ВРЕДНОСТИ СОЦИЈАЛИСТИЧКЕ РЕВОЛУЦИЈЕ У ЈУГОСЛАВИЈИ 1941—1945. Лесковац, Библиотека Народног музеја у Лесковцу, књига 27, 1980, стр. 264 + (6).

Књига др Милана М. Миладиновића је, у релацијама општег критичког суда, илустративна за смисао тезе да научна теорија може бити добра и логички непротиврјечна, али недовољно примјенљива и подложна општој валоризацији. Такав се квалификатив најчешће изриче у случајевима кад сложен и интердисциплинаран темат у

научној артикулацији не буде доведен до оптималних консеквенци у значењу и значају. Међутим, у говорењу о овој књизи таква карактеризација нужно подразумијева разграничење вредносног од контекстуалног или ушеспецијалистичког суда и примјереност критичког мишљења и инструментарија сваком од њих. Зато ће, на овом мјесту и у форми осврта, размишљања о општим вриједностима бити назначено фрагментарно, у одредницама глобалне епистемолошке валоризације.

Јер, несумњива је опште сазнајна вриједност Миладиновићеве књиге, самим тим што припада групи ријетких дјела која проблематици НОР-а и револуције прилазе с аспекта моралних претпоставки и њиховог детерминационог удјела у сложеном догађајном спецификуму на нашем тлу, у периоду од 1941. до 1945. године. Посматрана у цјелини, нуди интердисциплинарно фундирану научну пројекцију моралних компоненти наше револуције и, у корпусу дјела сличног тематског одређења, попуњава вакуум настао честим запостављањем ове проблематике у односу на војно-политичке догађаје и њихово рефлектовање на укупан догађајни процес. Етичко димензирање рата и револуције зато у самом одређењу садржи неоспорну вриједност и значај и дјелу даје одређени квантум научне садржајности и сувислости.

Међутим, Миладиновићева је књига остала недоречена у историографском контексту и на тој се основи појављује низ бјелина које, методолошки и садржајно, замагљују видан ауторски напор да се темат захвати у цјеловитости комплексног и мноштвом фактора условљеног манифестовања. Темат је презентира у прецизној дводјелној композицији — општетеоријски и историографски дио — али, с обзиром да први дио има значење критичко-аналитичког теоријског увода, о њему не треба посебно расправљати. Довољно је истаћи ауторово зналачко сублимирање појмова морала, етике, моралних вриједности и хуманизма и заснованост приступа на марксистичко-ленинистичком поимању наведених категорија и њиховом значају у револуционарним догађајима и великим историјским ломовима. Приступ, теоријски, није заснован на механицистичком преношењу филозофско-програмских етичких модела на наше тло и у услове НОР-а и револуције, него је пажљиво мишљена концепција саображена специфичности догађајног тока у времену наше револуције. Треба нагласити и умијеће да се обимна теоријска литература апсолвира на малом простору и презентира у једноставном и разумљивом облику.

Али, дио књиге са историографским претензијама има неколико недостатака који умањују оптималну вриједност интердисциплинарно замишљеног дјела. Наиме, поставља се битно питање (не само за ово, него и за слична дјела) могућности приступа овако сложеној материји, у коме је историографија, односно, историографски метод, подтекст, секундарна импликација другој хуманистичкој дисциплини, по ужој методолошкој заснованости супротној историографији? Јер, судећи по наслову, аутор се определио за историјски приступ разради темата, али је у тексту, тј. другом дијелу књиге, примат дао



развијању етичко-теоријског модела прокламованог у уводу. То значи да је универзалност и комплексност историографског метода, нужне предиспозиције оваквом одређењу, занемарио и само дјелимично узимано у обзир. Изостала је свијест о немогућности издвајања етичке из конгломерата компоненти битних за освјетљавање НОР-а и револуције у контексту сложених идеолошких, политичких и војних догађаја.

Други је дио књиге, стога, изгубио значење историографско-етичке симбиозе и претворио се у саображавање историјске чињенице зацртаним теоријским начелима. Постепеност етичке синтезе, засноване на историографској анализи, зато се изгубила и читав се захват претворио у дедуктивно извођење, односно илустровање теоријског етичког модела из уводног дијела књиге. Резултат је статичност понуђене интерпретације етичких димензија НОР-а и револуције, односно, методолошки, губљење процесности и недовољно узимање у обзир богатства и сложености догађајног флуида у сагледању историјски условљених настанка и генезе револуционарног морала и моралних вриједности, као и релација општости и специфицираности.

Занемаривање историографско-аналитичких компоненти се посредно рефлектовало и на садржај темата. Истина, из наслова и редослиједа поглавља у другом дијелу књиге, видљив је покушај да се проблем проучава на историографској основи. Међутим, историјску процесност формирања моралних вриједности именованих НОР-у и револуцији аутор почиње да прати тек од међуратног периода. Остаје нејасно зашто у обзир нису узете моралне карактеристике својствене радничком покрету у нашим земљама прије првог свјетског рата, макар маргинално, чиме би етичка димензија међуратног револуционарног покрета, ако није било континуитета у историјском процесу (а било је), била јасније специфицирана. Даље, у формирању револуционарног, дакле, класно условљеног морала у периоду између два рата, предвиђен је историјски значај неколико изузетно значајних догађаја. Није јасно издиференциран утицај фракцијских борби, реформизма и сличних појава у међуратном револуционарном покрету, које су се посредно и непосредно одражавале на општи и на појединачне профиле револуционарне етике.

Исто тако, недоречено је или изостављено сагледавање значаја и значења емигрантског периода у развоју КПЈ и, у том контексту, важност догађаја попут Титовог доласка на чело Партије, повратка руководства у земљу, утицаја Коминтерне и Стаљина на збивања у Партији, значење и рефлектовање споразума Стаљин-Хитлер, односно, Молотов-Рибентроп на морал наших предатних револуционара, у коме је Совјетски Савез заузимао значајно мјесто и сл.

Фрагментарност у историографском приступу се очигитје одражава у дијелу књиге у коме се говори о етичким димензијама НОР-а и револуције. Аутор добро поставља тезу да је истовременост дуалистичке провенијенције историјског процеса — рат и социјалистичка револуција — условила формирање и развијање специфичних моралних вриједности и у таквој констелацији поновно теоријско фондирање темата није сувишно. Али, изналажење датих вриједности у кон-

кретном догађајном супстрату је поново остало партитивно и недоречено.

Добро је уочена и аргументована улога и значај припадника КПЈ у формирању и одржавању револуционарних моралних предоцби и вриједности у времену 1941—1945. године. Међутим, иако је пресудно утицала на стварање етичког модела, КПЈ је била авангардни дио масовног покрета и Миладиновићева је књига осиромашена у показивању процеса и начина продирања револуционарног морала у ратничку масу. Није анализиран, с етичког аспекта, процес покретања и развијања устанка, као ни периоди плина и осека, напор КПЈ у сузбијању национализма, опортунизма, колебљивости и сл. Даље, изостала је и разрада политичког неутралисања и негирања противника управо у процесу супротстављања револуционарне и ослободилачке непријатељској поробљивачкој етици, односно, револуционарног морала непријатељском неморалу.

С друге стране, револуционарни покрет се није развијао равномерно у свим фазама и на свим територијама, или у различитим урбаним и класним срединама. У том смислу је било нужно показати процесе и начине развијања моралне свијести, паралелне омасовљењу револуционарног покрета, међусобну условљеност етичких, идеолошких, војних и политичких компонената и сл., јер је неспорно да етички модел у НОР-у и револуцији, како га интерпретира ова књига, није био такав и развијен до тог степена, рецимо на почетку и на крају рата. Морало се имати у виду да је револуционарна етика настајала у склопу интегрирајућег историјског процеса и нужно су морале бити истакнуте њене мијене и субјективне и објективне компоненте (нпр., улога политичких комесара, сложеност укупне војне структуре и различите концепције окупаторских и квислиншких покрета, које су погодовале омасовљењу НОП-а итд.), које су утицале на стварање и значење моралне свијести.

Исто тако, у обзир није узимана социјална и интелектуална структура НОВ и ПОЈ. Југославија је у међуратном периоду спадала у ред аграрних земаља с великим процентом неписменог становништва, што се, свакако, у разним облицима одражавало и на моделовање моралног профила припадника народноослободилачке војске. Улагани су не мали напори на подизању просвјетно-културнеazine, што потенцира постепеност и разноликост у облицима стварања револуционарних моралних вриједности у маси неуједначеног класног поријекла и састава. У таквој констелацији помало исхитрено и исфорсирано дјелују констатације, попут оне да су » (...) борци полазили од материјалистичко-дијалектичког поимања односа између нужности и слободне воље (...)«, или да су » (...) усвајали Енгелсово схватање да се слобода „не састоји у сањарењима у независности од природних закона, него у сазнању тих закона и тиме датој могућности да њихово дјеловање плански примјењујемо у одређене сврхе“ (...)« (стр. 151).

У цјелини, иако је донекле дисонатна у односу етичко-теоријске апстракције и историографске потке, Миладиновићева књига нуди прихватљиву и научно засновану етичку концепцију НОР-а и рево-



луције, без идеализације и апологетства. Историографско изучавање овог темата, ипак, неће моћи заобићи сву студију, мада ће у анализи конкретних историјских факата морати друкчије и прецизније диференцирати историографско-етичка рјешења овог изузетно значајног питања.

Тихомир Кларић

## ВОЈНО-ПОЛИТИЧКО САВЕТОВАЊЕ У СТОЛИЦАМА — ЗНАЧАЈ И ПОСЛЕДИЦЕ ЗА НОП, НИРО Експорт-прес, Београд, 1980, 452 стр.

У свјетлу историографских напора да се поједини важнији догађаји из устаничке 1941. године темељитије и дубље освијетле, појавила се 1980. године и књига радова под називом Војно-политичко савјетовање у Столицама — значај и последице за НОП.

Књигу је, на бази претходно одржаног научног скупа, припремила Заједница институција за новију историју народа и народности Југославије, а издавач је Експорт-прес из Београда.

На првим страницама књиге сусрећемо се са ријечима Јосипа Броза Тита, у којима се истиче да »Савјетовање у Столицама представља један од догађаја који су пресудно утицали на развој и карактер наше НОБ-е. Такви догађаји, писао је даље Тито, треба да буду предмет сталне пажње наше историографије, да се свесрдно и објективно сагледају и оцјене, како би свима могла бити доступна истина о величини борбе наших народа и народности«.

Иза уводних текстова који садрже поздравне говоре, штампана су 33 реферата које су писали истакнути научни и стручни радници, револуционари, публицисти и други аутори, а у којима је дат пресјек главних догађаја из устаничке 1941. године, са посебним нагласком на вријеме, мјесто и начин одржавања војнополитичког Савјетовања у Столицама, као и на значај доношења његових одлука и закључака. Ови редови обилују мноштвом реконструкција, анализа и оцјена које говоре:

— о мјесту и улози Комунистичке партије Југославије и Јосипа Броза Тита у припремању устанка и вођењу оружане борбе против окупатора;<sup>1)</sup>

— развоју војне организације НОП-а;<sup>2)</sup>

1) Перо Морача, *Саветовање у Столицама* (стр. 17—29); Фабијан Трго, *Национално питање и Савјетовање у Столицама* (стр. 53—58); др Вићентије Ђорђевић, *Политички значај Савјетовања у Столицама* (стр. 91—96).

2) Милорад Б. Јанковић, *Саветовање у Столицама у стратегији НОР-а* (стр. 31—39); Обрад Вјелица, *Савјетовање у Столицама и значаје војне организације у 1941. години* (стр. 75—90); Јован Вујошевић, *Партизански начин ратовања и еволуција противпарти-*